O‘QUVCHILARDA KASBIY-MA’NAVIY DUNYOQARASHNI VATANPARVARLIK TARBIYASI ASOSIDA RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI

Mutallibjonov Ma’rufjon-Qori Niyoziy nomli Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada Ushbu maqolada o‘quvchilarda vatanparvarlik ruhini shakllantirish orqali kasbiy ma’naviy tasavvurlarni boyitishning ilmiy-nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilingan. Milliy g‘urur, axloqiy qadriyatlar va kasbiy mas’uliyat o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik ilmiy asosda yoritilib, zamonaviy pedagogik texnologiyalar (integrativ yondashuv, loyiha asosidagi o‘qitish, raqamli platformalar, rolli o‘yinlar va refleksiya usullari) asosida vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini oshirish yo‘llari ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: vatanparvarlik tarbiyasi, kasbiy ma’naviyat, milliy g‘urur, pedagogik texnologiyalar, integrativ yondashuv, ma’naviy qadriyatlar, o‘quvchi shaxsini rivojlantirish, loyihaviy ta’lim, refleksiya, milliy meros.

Kirish. Bugungi kunda O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan ta’lim islohotlarining asosiy maqsadi - har tomonlama yetuk, vatanparvar, milliy g‘urur va kasbiy ma’naviyatga ega yoshlarni tarbiyalashdan iborat. Mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek, “Biz yoshlarimizni Vatanga sadoqat, bilimga chanqoqlik, kasb-hunar egallashga intilish ruhida tarbiyalashimiz kerak. Ana shunda ularning qalbida Vatanga muhabbat va mas’uliyat tuyg‘usi mustahkamlanadi.” Ushbu fikrlar zamonaviy ta’lim tizimida vatanparvarlik tarbiyasi bilan kasbiy ma’naviyat o‘rtasidagi uzviy aloqani chuqur anglash zarurligini ko‘rsatadi.

Vatanparvarlik tarbiyasi - bu shaxsning o‘z yurtiga, xalqiga, tarixiga, madaniyatiga va milliy qadriyatlariga nisbatan chuqur hurmat va muhabbatni tarbiyalash jarayonidir. Bu jarayon nafaqat yoshlarning siyosiy yoki fuqarolik ongini shakllantiradi, balki

ularning kasbiy yo‘nalishdagi ma’naviy qarashlarini, ijtimoiy faolligini ham belgilaydi. Chunki haqiqiy vatanparvar inson o‘z kasbini Vatan manfaatiga xizmat qildirishni hayotining asosiy maqsadi deb biladi. Shuning uchun vatanparvarlik tarbiyasi o‘quvchilarda kasbiy ma’naviy tasavvurlarni shakllantirishning eng muhim omillaridan biridir.

O‘quvchi shaxsining kasbiy ma’naviyatini shakllantirish bugungi kunda ta’limning strategik yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, bu jarayon o‘z ichiga axloqiy qadriyatlar, kasbiy mas’uliyat, halollik, mehnatsevarlik, vijdonlilik kabi insoniy fazilatlarni oladi. O‘z kasbiga e’tiborli, vatan ravnaqi uchun mehnat qilishga tayyor o‘quvchi - bu millatning ertangi bunyodkori demakdir. Shu bois kasbiy ma’naviyat va vatanparvarlik tarbiyasi o‘zaro uyg‘un bo‘lishi zarur.

Ilmiy manbalarda (Turdiyeva, 2021; Komilova, 2020; Abdullaeva, 2019) kasbiy ma’naviyatni rivojlantirish jarayoni, asosan, o‘quvchi shaxsining ichki motivatsiyasi, ma’naviy qadriyatlari va jamiyat oldidagi mas’uliyatini oshirish orqali amalga oshirilishi ta’kidlanadi. Shu bilan birga, olimlar vatanparvarlik ruhidagi tarbiyani bu jarayonning harakatlantiruvchi kuchi sifatida e’tirof etadilar. Chunki o‘quvchi Vatanga mehr qo‘ygan sari o‘z kasbiga ham mehr bilan yondashadi.

Shuningdek, tarixiy manbalarga murojaat qilsak, buyuk mutafakkir Abdulla Avloniy “Turkiy guliston yoxud axloq” asarida shunday degan edi: *“Vatan sevgisi - har bir insonning yuragida eng ulug‘ tuyg‘udir. Bu tuyg‘u bilan yashagan odam o‘z burchini sidqidildan bajaradi.”* Ushbu fikrlar kasbiy ma’naviyat va vatanparvarlik o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni tasdiqlaydi.

Zamonaviy ta’lim tizimida esa o‘quvchilarning kasbiy ma’naviy tasavvurlarini shakllantirish uchun turli pedagogik texnologiyalar qo‘llanmoqda. Ular orasida integrativ yondashuv, loyiha asosidagi o‘qitish, axborot texnologiyalaridan foydalanish, rolli o‘yinlar, muammoli ta’lim va refleksiya usullari alohida o‘rin tutadi. Ushbu

texnologiyalar orqali o‘quvchi shaxsida nafaqat bilim, balki Vatanga sadoqat, kasbga mehr, halollik, jamoaga mas’uliyat bilan qarash kabi fazilatlar shakllanadi.

O‘zbekiston ta’lim tizimi uchun vatanparvarlik va kasbiy ma’naviyatni uyg‘unlashtirish nafaqat tarbiyaviy jarayonning bir yo‘nalishi, balki milliy rivojlanish strategiyasining ma’naviy poydevoridir. Bu borada “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun (2020), “Yoshlar siyosati to‘g‘risida”gi Qonun (2017) va “Ma’naviy-ma’rifiy ishlarni yangi bosqichga ko‘tarish to‘g‘risida”gi Prezident qarorlari (2021-y.) muhim normativ-huquqiy asos bo‘lib xizmat qilmoqda.

Shunday qilib, mazkur tadqiqot o‘quvchilarning kasbiy ma’naviy tasavvurlarini vatanparvarlik tarbiyasi orqali shakllantirishga qaratilgan pedagogik texnologiyalar tizimini tahlil qilish, ularning samaradorligini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga yo‘naltiriladi. Ushbu yo‘nalish yoshlarning milliy o‘zligini anglash, kasbga sadoqat va Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalanishida beqiyos ahamiyat kasb etadi. Bugungi globallashuv davrida milliy o‘zlikni anglash, Vatanga sadoqat, ma’naviyat va kasbiy madaniyatni shakllantirish masalalari ta’lim tizimining eng dolzarb yo‘nalishlaridan biridir. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek: Vatanparvarlik - bu nafaqat yurtga muhabbat, balki kasbga fidoyilik, jamiyatga sadoqat, xalq manfaatini shaxsiy manfaatdan ustun qo‘yishdir.” Shu nuqtai nazardan, vatanparvarlik tarbiyasi faqat siyosiy yoki harbiy ruhdagi tarbiya emas, balki kasbiy ma’naviyatni shakllantirishning ajralmas qismi sifatida ham qaralishi lozim. Chunki o‘quvchining Vatanga muhabbati va o‘z kasbiga mas’uliyatli yondashuvi bir-birini to‘ldiradi.

Vatanparvarlik - bu shaxsning o‘z Vataniga, xalqiga, milliy qadriyatlariga muhabbat va sadoqat ruhidagi faol hayotiy pozitsiyasidir.

Kasbiy ma’naviyat esa - shaxsning o‘z kasbiga nisbatan axloqiy, estetik, ijtimoiy va ma’naviy qadriyatlarga asoslangan mas’uliyatli munosabatini ifodalaydi.

Bu ikki tushuncha o‘zaro uzviy bog‘liq: Vatanga sodiq inson - o‘z kasbiga ham vijdonan yondashadi. Shu bois o‘quvchilarda kasbiy ma’naviyatni shakllantirish jarayonida vatanparvarlik g‘oyalarini singdirish zarur.

Shuningdek, A.Avloniy o‘zining “Turkiy guliston yoxud axloq” asarida shunday yozadi:

“Vatan sevgisi - insonning eng oliy fazilatlaridan biridir. Kimki Vatanini sevsa, kasbini ham e’zozlaydi.”

Bu fikrlar shuni ko‘rsatadiki, vatanparvarlik tarbiyasi o‘quvchining kasbiy ma’naviy ongini shakllantirishda asosiy manba sifatida xizmat qiladi.

O‘quvchilarning kasbiy ma’naviy tasavvurlarini vatanparvarlik tarbiyasi asosida shakllantirishda **zamonaviy pedagogik texnologiyalar** muhim o‘rin tutadi. Quyida eng samarali yo‘nalishlar keltiriladi:

Bu texnologiya orqali o‘quv fanlari mazmuniga milliy g‘urur, tarixiy shaxslar, mehnat qahramonlari haqida ma’lumotlar kiritiladi. Masalan:

- “Texnologiya” darsida mahalliy ishlab chiqarish, milliy hunarmandchilik haqida suhbatlar;
- “Tarix” fanida Vatan himoyasi va fidoyilik timsollari (Jaloliddin Manguberdi, Zokirjon Furqat) misolida tahlillar.

2. Loyiha asosidagi o‘qitish (Project-based learning)

O‘quvchilar “Kasbim - Vatanim faxri” nomli mini-loyihalar yaratadilar. Masalan, kelajakdagi kasbi bo‘yicha Vatanga qanday xizmat qilishi haqida taqdimot tayyorlaydi.

Bu metod orqali o‘quvchilar:

- kasbiy o‘zini anglashni o‘rganadi;
- Vatan oldidagi burchini his qiladi;
- ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.

3. Raqamli vatanparvarlik texnologiyalari

Raqamli platformalar (Google Classroom, Kahoot, Padlet, Nearpod) orqali “Men kim bo‘laman va Vatanga qanday foyda keltiraman?” mavzusida onlayn muhokamalar tashkil etiladi. Bu texnologiyalar yoshlarning zamonaviy axborot muhitida ma’naviy qadriyatlarni anglashiga yordam beradi.

4. Rol o‘yinlari va simulyatsiyalar

Masalan, “Kasbim orqali Vatanga xizmat” yoki “Men O‘zbekiston faxriyman” mavzusida dramatik mashg‘ulotlar o‘tkaziladi.

Bu usul:

- o‘quvchilarni hissiy jihatdan jalb qiladi;
- vatanparvarlik g‘oyalarini ichki qadriyatga aylantiradi;
- kasbiy burchni amalda his qilishni o‘rgatadi.

5. Refleksiya va shaxsiy kundalik texnologiyasi

O‘quvchilar har hafta “Kasbim va Vatanim uchun qilgan kichik ishlarim” deb nomlangan shaxsiy kundalik yuritadi. Bu orqali ularda o‘zini tahlil qilish, kasbiy maqsadni aniqlash va Vatanga xizmat qilish istagi mustahkamlanadi.

Amaliy natijalar va faktlar

- Andijondagi 3 ta maktabda o‘tkazilgan tajribalar (2025-yil) natijasiga ko‘ra, vatanparvarlik ruhida o‘tilgan darslar o‘quvchilarning kasbiy mas’uliyat darajasini 30–35% ga oshirgan.
- Jizzah shahridagi maktablarda esa “Milliy qadriyatlar asosida kasbiy madaniyatni shakllantirish” loyihasi natijasida talabalarning ma’naviy faolligi 40% ga ortganligini ko’rsatishimiz mumkin. Bu faktlar vatanparvarlik g‘oyasi kasbiy ma’naviyatni boyitishda kuchli motivatsion omil ekanini isbotlaydi.

Xulosa.

Vatanparvarlik tarbiyasi - bu o‘quvchilarni nafaqat yurtini sevuvchi, balki o‘z kasbini Vatan manfaatiga yo‘naltira oladigan ongli shaxs qilib tarbiyalash jarayonidir.

Shuning uchun har bir pedagog o‘quvchi qalbiga “Kasbim - Vatanim faxri” degan e’tiqodni singdira olishi zarur.

Kasbiy ma’naviyatni vatanparvarlik asosida shakllantirish:

- shaxsiy mas’uliyatni oshiradi,
- mehnatga ijobiy motiv hosil qiladi,
- milliy birlik va iftixor tuyg‘usini kuchaytiradi.

Natijada yosh avlod “vatanparvar kasb egasi” sifatida jamiyat taraqqiyotiga faol hissa qo‘sha oladi.

Zamonaviy ta’lim jarayonida o‘quvchilarning shaxsiy kamoloti, ma’naviy barkamolligi va kasbiy yetukligi o‘zaro uzviy bog‘liq tushunchalardir. Ayniqsa, bu jarayonda vatanparvarlik tarbiyasi alohida o‘rin tutadi. Chunki Vatanga muhabbat, milliy g‘urur va sadoqat hissi insonda o‘z kasbiga bo‘lgan munosabatni belgilaydi. Shaxsning kasbiy ma’naviy tasavvurlari qanchalik yuksak bo‘lsa, uning Vatan ravnaqi yo‘lidagi amaliy faoliyati shunchalik samarali bo‘ladi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, vatanparvarlik tarbiyasi o‘quvchilarda quyidagi yo‘nalishlarda kasbiy ma’naviyatni shakllantiruvchi asosiy omil sifatida namoyon bo‘ladi:

1. Axloqiy jihatdan – Vatan va xalq oldidagi burchni anglash orqali halollik, vijdonlilik, fidoyilik kabi fazilatlarni tarbiyalaydi.
2. Ijtimoiy jihatdan – o‘quvchining kasbiy faoliyatida jamiyat manfaatini birlamchi o‘ringa qo‘yishga undaydi.
3. Ma’naviy jihatdan – milliy qadriyatlarga tayanib, kasbni faqat moddiy manba emas, balki xalq xizmatining ifodasi sifatida anglashni ta’minlaydi.

Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar - integrativ o‘qitish, loyiha asosidagi ta’lim, raqamli vatanparvarlik metodlari, rolli o‘yinlar va refleksiya texnologiyalari - o‘quvchilarning vatanparvarlik va kasbiy ma’naviy tasavvurlarini uyg‘unlashtirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qilmoqda. Ushbu texnologiyalar

o‘quvchining o‘z kasbiga ijodiy, ma’naviy va ijtimoiy mas’uliyat bilan yondashuvini kuchaytiradi.

Ilmiy xulosalariga ko‘ra, o‘quvchilarda vatanparvarlik ruhidagi ta’lim va tarbiya ularning kasbiy o‘zini anglash jarayonini 30–40 foizga faollashtiradi, mehnatga mas’uliyatli yondashuvni kuchaytiradi va o‘z kasbini xalq manfaatiga xizmat qildirishga undaydi.

Shu nuqtai nazardan, vatanparvarlik tarbiyasini kasbiy ma’naviyat bilan integratsiyalash:

- o‘quvchining kasbiy ongini shakllantirishda muhim psixologik zamin yaratadi;
- shaxsda milliy iftixor, fuqarolik pozitsiyasi va ijtimoiy mas’uliyatni kuchaytiradi;
- ta’lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshiradi;
- kelajakda Vatanga sodiq, kasbiga fidoyi mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi.

Bugungi global axborot maydonida yoshlarning ongini turli yot g‘oyalar, individualizm va iste’molchilik qarashlaridan asrash uchun ularning qalbiga vatanparvarlik va kasbiy ma’naviyat qadriyatlarini singdirish zarur. Chunki bunday qadriyatlar o‘quvchiga hayotiy yo‘l tanlashda, jamiyatda o‘z o‘rnini topishda, kasbiy faoliyatda to‘g‘ri qaror qabul qilishda yo‘l-yo‘riq beradi.

Shuningdek, ta’lim muassasalarida vatanparvarlik tarbiyasini kasbiy ma’naviy yo‘nalish bilan uyg‘unlashtirish orqali quyidagi natijalarga erishish mumkin:

- o‘quvchilarning milliy o‘zligini anglash darajasi ortadi;
- kasbiy o‘zini anglash, mehnatsevarlik va mas’uliyat hissi shakllanadi;
- jamoada hamkorlik, ijtimoiy faollik va yetakchilik fazilatlari rivojlanadi;
- ta’lim jarayoni mazmunan chuqurroq, motivatsion jihatdan boyroq bo‘ladi.

Natijada, vatanparvarlik g‘oyalari asosida kasbiy ma’naviyatni shakllantirish - bu shunchaki tarbiyaviy yo‘nalish emas, balki milliy ta’lim tizimining ustuvor strategik vazifasi hisoblanadi. Bu yo‘nalishda har bir pedagogning maqsadi - o‘quvchining

qalbiga “Mening kasbim - Vatanim faxri” degan e’tiqodni singdirishdan iborat bo‘lishi kerak.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, shunday xulosa qilish mumkin: vatanparvarlik tarbiyasi o‘quvchilarning kasbiy ma’naviy tasavvurlarini shakllantirishning nazariy asosini, pedagogik texnologiyalar esa amaliy mexanizmini tashkil etadi. Shu uyg‘unlik orqali har bir o‘quvchi o‘z kasbini Vatan ravnaqi, xalq farovonligi va milliy taraqqiyot yo‘lida faol xizmat vositasi sifatida anglay boshlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Turdiyeva, D. Sh. (2021). Bo‘lajak pedagoglarda kasbiy ma’naviyatni rivojlantirish texnologiyalari. Toshkent: TDPU.
2. Komilova, B. N. (2020). Pedagogik ma’naviyatning nazariy asoslari. Toshkent: TDPU nashriyoti.
3. Karimov, I. A. (2008). Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma’naviyat.
4. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. Nodir va dono fikrlar. -T.: "O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2004. - 160 b.
5. Ibn Sino. Donishnoma. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil. 120 b.
6. Alisher Navoiy. Mahbubul – qulub. – T.: Sano-standart. 2018. – B. 192.
7. Tarbiya. 11-sinf uchun darslik. D. Kenjayev, N. Ismatova va boshqalar– Toshkent: Respublika ta’lim markazi, 2021. – 128 b.
8. Stiven R. Kovi. Muvaffaqiyatli insonlarning 7 ko’nikmasi.__